

Οι Έλληνες αλχημιστές την εποχή της Ρωμαιοκρατίας και ο Τίτος Λουκρήτιος Κάρος

Οι χρόνοι από τον Παύλο Αιμίλιο μέχρι τον Πομπήιο αποτελούν την χειρότερη περίοδο της υποδούλωσης του ελληνισμού. Οι νικητές Ρωμαίοι σύρουν στην αιχμαλωσία χιλιάδες Έλληνες, επιλέγοντας τους πιο αξιόλογους πολίτες, όπως π.χ. τον Πολύβιο, ληστεύοντας τα έργα τέχνης και τον πλούτο της χώρας και καταστρέφοντας οικονομικά, με την απαγόρευση της μεταλλουργίας ή άλλων πόρων ζωής, την Μακεδονία και άλλες επαρχίες. Παρά ταύτα, και σε αυτή την τόσο άσχημη περίοδο, η ελληνική φιλοσοφία, όπως και η ελληνική τέχνη, επιβάλλουν στην Ρώμη τον πολιτισμό. Ο ίδιος ο Παύλος Αιμίλιος είχε πάρει στην συνοδεία του τον ζωγράφο Μητρόδωρο, ενώ ο Τιβέριος Γράκχος φαίνεται ότι επηρεαζόταν από τους στωικούς φιλοσόφους, Βλόσσιο και Διοφάνη.

Ο στωικός Παναίτιος ο Ρόδιος (185-110 π.Χ.) και στην συνέχεια ο μαθητής του Ποσειδώνιος (144-60 π.Χ.) δίδαξαν στην Ρώμη. Η διδασκαλία τους βρήκε μεγάλη απήχηση και επηρέασε θετικά πολλούς εκπροσώπους του ρωμαϊκού πνεύματος, όπως τον Κικέρωνα, ο οποίος πρώτος καθιστά γνωστά στους συμπολίτες του τα διδάγματα της Στοάς. Αργότερα ο Σενέκας και, τέλος, ο ευγενέστερος ίσως των Ρωμαίων, ο αυτοκράτορας Μάρκος Αυρήλιος δέχθηκαν την θετική επίδραση του ελληνικού πνεύματος. Ο τελευταίος είχε γνωρίσει το έργο και ενός άλλου Στωικού, του εξ Ιεραπόλεως της Φρυγίας δούλου Επίκτητου, του οποίου τις διατριβές διέσωσε ο Αρριανός. Η εκδίωξη δε, από την Ρώμη, του Επίκτητου από τον Δομιτιανό, το 89 ή 92, είχε συγκινήσει βαθύτατα τον Μάρκο Αυρήλιο. Η επίδραση της φιλοσοφίας και της ρητορικής καθόρισαν, κατά ένα μεγάλο μέρος, τα ιδανικά των Ρωμαίων, τόσο ώστε, ήδη από την εποχή του Φλαμινίνου (194 π.Χ.), να εδραιωθεί ένα μικρό ρεύμα φιλελληνισμού, όταν δηλαδή άρχισε η ανάπτυξη της λατινικής πεζογραφίας και οι πρώτοι ιστοριογράφοι, όπως ο Eabius Pictor, έγραφαν στα ελληνικά. Αυτό όμως προκάλεσε την αντίδραση των συντηρητικών Ρωμαίων, οι οποίοι φοβόντουσαν την ξενική επίδραση, ως διαλυτική των αυστηρών ηθών. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο εξεδίωξαν, το 173 π.Χ., τους Επικουρείους Έλληνες φιλοσόφους, ως περισσότερο επικίνδυνους. Με το πέρασμα, όμως, του χρόνου, όλο και περισσότεροι Ρωμαίοι αναζητούσαν σχολές ή διδασκάλους στην Ελλάδα, για να μορφωθούν, όπως ο Κικέρων, ο Βρούτος, ο Κάσσιος, ο Καίσαρ και τόσοι άλλοι, ώστε να γίνεται αντιληπτό το λεχθέν από τον Οράτιο, ότι η ηπηθείσα Ελλάς θριάμβευσε του άγριου νικητή (Graecia capta ferum victorem cepit).

Η Ρώμη, ως κρατική εξουσία, αν και προσπάθησε να εκλατινίσει την Ανατολή, δεν το κατόρθωσε. Η ελληνική γλώσσα έδειξε τόσο μεγάλη αντοχή ώστε αργότερα έγινε η επί-

σημη γλώσσα του Βυζαντίου. Η Ελλάς υπήρξε δηλαδή η πνευματική τροφός της Ιταλίας και ειδικά της Ρώμης. Όλοι οι Λατίνοι ποιητές, λογοτέχνες και ιστοριογράφοι φαίνονται άμεσα επηρεασμένοι από τα ελληνικά πρότυπα. Όμως την ίδια αυτή περίοδο της Ρωμαιοκρατίας, οι Αθηναίοι δεν δίνουν το «παρών» στα γράμματα, ενώ απουσιάζουν και οι συγγραφείς από την υπόλοιπη Ελλάδα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως αυτή του Πλούταρχου από την Χαιρώνεια, του ιστορικού Αθηναίου Δεξίππου και του Μακεδόνος Πολύαινου, ο οποίος έγραψε απάνθισμα της στρατιωτικής τέχνης, το Περί στρατηγημάτων. Αντιθέτως, η Μικρά Ασία, η Αίγυπτος, η Συρία και η Περσία εξακολούθησαν να εμφανίζουν λογοτέχνες, ιστορικούς και επιστήμονες, οι οποίοι, άμεσα ή έμμεσα, συνετέλεσαν στην περαιτέρω ελληνική πνευματική καλλιέργεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς έγραψε ρωμαϊκή ιστορία στην οποία προσπαθεί να αποδείξει πόσο μοιάζουν μεταξύ τους τα ρωμαϊκά και ελληνικά ήθη και έθιμα. Ο Αππιανός από την Αλεξάνδρεια, με τα Ρωμαϊκά, έδωσε μια ευρεία ιστορία όλων των λαών που είχαν κατακτηθεί από τους Ρωμαίους, ενώ γνωστός έμεινε και ο Αίλιος Αριστείδης (117-189), από το Αδριανό Θήρας της Μικράς Ασίας, μαθητής του γνωστού μας σοφιστού Ηρώδου του Αττικού (101-177), ως ρήτωρ και συγγραφεύς πανηγυρικών. Περίφημοι λόγιοι στα χρόνια του Μάρκου Αυρηλίου υπήρξαν ο Απολλώνιος ο Δύσκολος και ο ιερός του, Ηρωδιανός, από την Αλεξάνδρεια, ο οποίος έγραψε το περί «προσωδίας» έργο. Άλλοι συγγραφείς, που έζησαν τον 2ο αιώνα, ήσαν ο Αρποκρατίων από την Αλεξάνδρεια, ο Πολυδεύκης από την Ναύκρατι, ο νεώτερος Διονύσιος από την Αλικαρνασσό, ο Φρύνιχος από την Βιθυνία, ο Δίων Χρυσόστομος από την Προύσα της Βιθυνίας επίσης, και ο γνωστός από τους Διαλόγους του Λουκιανός από τα Σαμόσατα της Συρίας. Τότε περιηγήθηκε την Ελλάδα ο Παυσα-

1. Η Αλεξάνδρεια (ψηφιδωτό ελληνιστικής περιόδου).

νίας, ο οποίος συνέγραψε την *Ελλάδος Περιήγησιν*, που είναι το πρώτο, γνωστό σήμερα, βιβλίο το οποίο περιέχει πληροφορίες σαφώς αρχαιολογικές και αποθησαυρίζει τοπικές λατρευτικές και θρησκευτικές παραδόσεις. Εκτός από τον Παυσανία, άλλοι γνωστοί ιστορικοί και γεωγράφοι είναι ο Φλάβιος Αρριανός (95-175), ο οποίος συνέγραψε την Αλεξάνδρου Ανάβασιν και μας δίνει πολλές πληροφορίες για τις νίκες του Μεγάλου Αλεξάνδρου και τις σχέσεις των Μακεδόνων με τους ασιατικούς λαούς. Ο περίφημος γεωγράφος Στράβων (63 π.Χ.-19), από την Αμάσεια του Πόντου, μας δίνει πολύτιμες ιστορικές πληροφορίες στην Γεωγραφία του, έχοντας υπόψη του και βιβλιογραφικές πηγές που σήμερα έχουν χαθεί. Ακόμα και ο Αθήναιος έχει συγκεντρώσει ιστορικό υλικό στους Δευπνοσοφιστές του, όπου, αν και δεν είναι ιστορικό έργο, υπάρχουν αποθησαυρισμένες πολλές λεπτομέρειες για την πολιτική και κοινωνική ιστορία των Ελλήνων. Ρωμαϊκή ιστορία της εποχής του έγραψε και ο Δίων Κάσσιος (155-235) από την Νίκαια της Βιθυνίας.

Ο μεγάλος ιστορικός της ρωμαϊκής εποχής είναι ο Πολύβιος. Γεννημένος το 200 π.Χ. στην Μεγαλόπολη της Αρκαδίας, εστάλη όμηρος στην Ρώμη, το 168 π.Χ., όπου συνδέθηκε φιλικά με πολλούς Ρωμαίους αριστοκράτες, γενόμενος έκτοτε θαυμαστής του μεγαλείου της Ρώμης. Στην συγγραφή του, ο Πολύβιος εκθέτει σε 18 βιβλία την ιστορία των κρατών των ελληνιστικών χρόνων από το 220 έως το 146 π.Χ. Το έργο αυτό θεωρείται ως η πρώτη παγκόσμια ιστορία, καθώς ο Πολύβιος πίστευε πως η γνώση της ιστορίας της κάθε χώρας χωριστά δεν μπορεί να δώσει μια εικόνα του συνόλου.

Συνεχιστής του Πολύβιου είναι ο Ποσειδώνιος, από το έργο του οποίου σώθηκαν μόνο μερικά σπαράγματα. Άλλος ιστορικός της ρωμαϊκής εποχής, ο οποίος ασχολήθηκε με την πριν από αυτόν ιστορία της Ελλάδος και άλλων μεσο-

γειακών χωρών, είναι ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, ο οποίος έγραψε την *Βιβλιοθήκη Ιστορική* σε 40 βιβλία, όπου εκθέτει τα γεγονότα Ανατολής και Δύσεως από κτίσεως κόσμου. Σχετικά με την ιστορία της Ελλάδος, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης συνεχίζει μετά τον Ε' αιώνα π.Χ., συμπληρώνοντας τον Ξενοφώντα. Άλλος ιστοριογράφος εκείνης της εποχής ήταν ο Νικόλαος Δαμασκηνός (γεννήθηκε περί το 64 π.Χ.), ο οποίος έγραψε γενική ιστορία σε 144 βιβλία, από τα οποία έχουν σωθεί μόνον τα εππά.

Σημαντική πηγή για την ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, καθώς και της ρωμαϊκής εποχής, είναι το έργο του Πλούταρχου, ο οποίος γεννήθηκε στην Χαιρώνεια της Βοιωτίας το 46. Μορφώθηκε στην Αθήνα και έζησε για μακρύ χρονικό διάστημα στην Ρώμη, όπου σχετίστηκε με την ρωμαϊκή αριστοκρατία. Χαλκέντερος, πολυγράφος, εγκυκλοπαιδιστής, ιστοριοδίφης και ηθικοφιλόσοφος, άφησε τεράστιο έργο, πλούσια πηγή πληροφοριών όχι μόνο για την Ελλάδα της παρακμής αλλά και για την κλασική εποχή, όπως και για την ελληνική προϊστορία.

Στις Επιστήμες, στην Αλεξάνδρεια, ξεχώρισε ο Διόφαντος τον 3ο αιώνα, ο οποίος έγραψε τα *Αριθμητικά*, ενώ άλλοι διάσημοι μαθηματικοί ήταν ο Πάππος από την Πτολεμαΐδα, και ο Κλαύδιος Πτολεμαίος (213-273), που έμεινε διάσημος μέχρι σήμερα ως μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί και ο ιατρός και αλχημιστής Γαληνός από την Πέργαμο (129-199), ιατροφιλόσοφος και πολυμαθέστατος, ο οποίος έθεσε τις βάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη της ανατομίας, της φυσιολογίας και της φαρμακευτικής αλλοπαθητικής θεραπευτικής, η οποία εφαρμόζεται μέχρι και σήμερα. Φαίνεται, λοιπόν, ότι στο νέο πνευματικό κέντρο του τότε κόσμου, την Αλεξάνδρεια, καλλιεργούντο πλέον οι επιστήμες, μεταξύ αυτών και η Αλχημία (εικ. 1).

2. Οι αμύητοι ανέκαθεν έβλεπαν τους αλχημιστές με σκωπική διάθεση (σχέδιο του Peter Bruegel του Πρεσβύτερου, 1558).

Η Αλχημία ως πραγματική επιστήμη

Στις μέρες μας, η Αλχημία θεωρείται, από τους πολλούς, έργο αγυρτών, αισχροκερδών και πλαστογράφων (εικ. 2). Από λίγους μόνο αναγνωρίζεται ως το τελευταίο καταφύγιο των φωτισμένων. Εν τούτοις, η καθαυτό Αλχημία υπήρξε μία πραγματική φυσική επιστήμη, με τις δικές της θεωρίες, οι οποίες είχαν σκοπό να δώσουν μια ορθολογιστική ερμηνεία της ύλης και να επαληθεύσουν μια συμπαντική κοσμογονία. Καθώς, όμως, ένας από τους σκοπούς της Ιεράς Τέχνης ήταν και η μετουσίωση των κοινών μετάλλων σε χρυσό, κατέστη δυστυχώς ανυπόληπτη, εξαιτίας της πλεονεξίας των κάθε λογής τυχοδιωκτών που την πλαισίωναν, σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο διαπρεπής Γάλλος κληρικός, εκκλησιαστικός συγγραφεύς και εκδότης του 19ου αιώνα, J. P. Migne (1800-1875) να την κατατάσσει στις απόκρυφες επιστήμες, δίτιλα στην μαγεία και την μαγγανεία.

Αν, όμως, ανατρέξουμε με αντικειμενικότητα στον κατάλογο των πραγματικών θεραπόντων της, των «μυημένων», θα δούμε πως όλοι τους ήσαν άνθρωποι με τεράστια μόρφωση, οι οποίοι προπορεύονταν της εποχής τους. Κανένας τους δεν ισχυρίσθηκε πως μπορούσε να κάνει θαύματα, παρόλο που πολλά «θαύματα» μπορούν να εξηγηθούν δυνάμει της Αλχημίας, ούτε χημικές ή φυσικές μεταμορφώσεις με

την απλή εκτέλεση μιας επικλήσεως ή ενός μαγικού τυπικού.

Έτσι, ο Γκεμπέρ, ο διάσημος Άραβας αλχημιστής, που έζησε στα τέλη του 8ου αιώνα (721-815), γνωστός με το προσωνύμιο Αλ Γκιαούρ, γιατί ήταν Έλληνας εξισλαμισθείς, δεν δίστασε να δείξει κριτικό πνεύμα στα έργα του. Οι αναφορές του στα μέταλλα μοιάζουν πάρα πολύ με τις περιγραφές των σύγχρονων βιβλίων Χημείας και, μολονότι οι θεωρίες περί της δομής τους διαφέρουν από τις σημερινές, δεν είναι καθόλου παράδοξες, αν λάβουμε υπόψη μας τους κβαντικούς προσανατολισμούς της τελείως σύγχρονης Φυσικής και Χημείας. Ο Γκεμπέρ ήταν ειλικρινής και ακέραιος (την εποχή που έγραψε τις πραγματείες του) και παραδεχόταν πως δεν είχε ακόμα μυηθεί και έτσι δεν ήταν παρά ένας «φυσητής», δηλαδή ένας απομονωμένος ερευνητής. Εκθέτει, στα κείμενά του, τα εμπόδια τα οποία παρεμποδίζουν την επιτυχία της Αλχημίας και παραθέτει επιχειρήματα που αποδεικνύουν την αυθεντικότητα της Ιεράς Τέχνης. Γ' αυτόν δεν υπήρχε αμφιβολία ότι ανάμεσα σε άλλα επιτεύγματα η Αλχημία ήταν σε θέση και να μεταστοιχειώσει τα μέταλλα σε χρυσό, αλλά και να παρασκεύασει την πανάκεια ή ελιξήριο της μακροζωίας, επιτρέποντας στον μυημένο να μεταμορφωθεί και να φθάσει στην τέλεια ευτυχία. Γ' αυτό

και ο «Άλ Γκιαούρ» έστρεψε τις αναζητήσεις του προς το παρελθόν, προς τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, γιατί ήταν πεπεισμένος πως οι μακρινοί του πρόγονοι γνώριζαν το μυστικό. Πίστευε δε πως αυτό το μυστικό έχει φθάσει, μέχρι τις ημέρες του, διαμέσου μιας μακράς αλυσίδας μυημένων και ενέτεινε τις προσπάθειές του, ώστε να βρει τον τρόπο να αναγνωρίσει έναν πραγματικό μυημένο, ο οποίος θα του έδινε την ευκαιρία να εμβαθύνει στις έρευνές του.

Διάφορα κείμενα, τα οποία γράφτηκαν μετά το έργο του (*Summa perfectionis magisterii*), αφήνουν να εννοηθεί πως ο Γκεμπέρ κατόρθωσε τελικά να πραγματώσει το «Μέγα Έργο». Άλλα ακολουθώντας την αλχημική παράδοση, τα χειρόγραφά του, ύστερα από αυτό το γεγονός, καθίστανται όλο και σκοτεινότερα για τον αμύητο, και ακόμα και αν ενθαρρύνουν τον αναγνώστη στην αναζήτηση του μυστικού, αρνούνται πεισματικά να το αποκαλύψουν στον οιονδήποτε. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι το μεγάλο συγγραφικό έργο του Γκεμπέρ φαίνεται να καλύπτει μία περίοδο εκτεινόμενη έως περίπου το 950, γεγονός που υποδεικνύει ότι ο αλχημιστής βρήκε τελικά το ελιξήριο της μακροζωίας, οπότε αυτή η ηλικία, των σχεδόν 250 ετών, δεν ήταν κάτι το αδύνατον. Η ελληνική προϊστορία έχει πολλά παραδείγματα ανθρώπων, οι οποίοι έφτασαν σε μια ασυνήθιστα μεγάλη ηλικία.¹

Εν πάσῃ περιπτώσει, και ο Γκεμπέρ (εικ. 3), όπως είδαμε, σκοτείνιασε το ύφος των γραπτών του, ως άλλος Ηράκλειτος, τότε που κατά πάσα πιθανότητα πέτυχε και αυτός προσωπικά το «Μέγα Έργο». Αυτό έκαναν πάντοτε οι μυημένοι αλχημιστές. Τα κείμενα των περισσότερων δείχνουν τόσο συμβολικά, ώστε ακόμα και μία άκρως εμπειριστατωμένη μελέτη των ειδικών δεν είναι ικανή να τα αποκρυπτογραφήσει με πλήρη σαφήνεια. Βεβαίως, ουδείς αλχημιστής επεδίωξε την δημιουργία νέων όρων, αλλά έκανε εκούσια χρήση υπέρμετρου, αλλά κοινού για τους «μυημένους», συμβολισμού, με παράλληλη προσπάθεια να είναι κατανοητός, τουλάχιστον εν μέρει, από το μορφωμένο αναγνωστικό κοινό της εποχής του.

Έτσι, όταν, θέλοντας να περιγράψει το Σύμπαν, έγραφε για τα τέσσερα στοιχεία, δηλαδή το ύδωρ, την γη, τον αέρα και το πυρ, το έκανε περισσότερο για να γίνει κατανοητός, στις βασικές μόνο αρχές. Και αυτό, διότι το κοινό του δεν μπορούσε να αφομοιώσει αυτές τις γνώσεις. Μόνον οι πλέον ικανοί και έξυπνοι κατόρθωναν να διασώζουν μέρος της Αλχημικής Επιστήμης και να συγκρατούν την μορφή του συμβόλου του στοιχείου του οποίου κατανοούσαν το φαινόμενο και την τεχνική μέθοδο που τους επέτρεπε να το πραγματώσουν.

Για τον αλχημιστή, λοιπόν, η λέξη «ύδωρ» δεν αντιπροσωπεύει το γνωστό μας νερό, αλλά ένα σύμβολο υγράς καταστάσεως της ύλης, καθώς η στερεά κατάσταση αυτής εκφράζεται με τον όρο «γη». Το σημείο αυτό είναι πολύ βασικό και πρέπει να το προσέξουμε, διότι τα τέσσερα στοιχεία του αλχημιστή αποτελούν οντότητες, τις οποίες αυτός χρησιμοποιεί με έναν συνειδητό τρόπο. Οι σύγχρονοι επιστήμονες σφάλλουν όταν αντιμετωπίζουν ως μια απλοϊκή θεωρία αυτό που

δεν είναι παρά η προέκταση της εννοίας την οποία περικλείει μια λέξη, όπως «ύδωρ» ή «γη». Πέραν αυτών, ο αλχημιστής χρησιμοποιούσε και ένα τρίτο στοιχείο, τον αέρα, για να υποδηλώσει την πιπητική κατάσταση της ύλης, δηλαδή την αέριον. Γεγονός που αποδεικνύει ότι ο «μυημένος» της αρχαιότητος γνώριζε ήδη πως υφίσταται αέριος υλική κατάσταση και ότι η ατμόσφαιρα αποτελείται από μείγμα αερίων. Την σύλληψη αυτή των αρχαίων Ελλήνων φυσικών φιλοσόφων είχε απολέσει ως γνώση, η ευρωπαϊκή επιστήμη του μεσαίωνα. Μόλις τον 18ο αιώνα, χάρις στον Λαβουσαζέ, την ξαναβρήκε.

Το τελευταίο από τα τέσσερα στοιχεία, το πυρ, δεν ήταν μόνον ο όρος ο οποίος υποδήλωνε τον αιθέρα, αυτό το σχεδόν άυλο, αλλά υπαρκτό, υπόβαθρο της Φυσικής του 19ου αιώνα, αλλά εξέφραζε την ενέργεια, είτε αυτή είχε θερμική προέλευση είτε όχι. Το πυρ παίζει πρωταρχικό ρόλο σε όλα τα αλχημικά πειράματα, ιδιαίτερα δε στην πραγμάτωση του Μεγάλου Μεταλλικού Έργου, της μετουσιώσεως, και ίσως εκεί η λέξη «πυρ» να υπονοεί την τέταρτη κατάσταση της ύλης: το πλάσμα. Όταν αγνοούμε το πυρ, αγνοούμε τα πάντα, διότι αυτό συγκεκριμενοποιείται εντός του χρυσού και περιέχεται στο φως, όμως όχι στο προερχόμενο από τις υποχθόνιες φλόγες, αλλά σε εκείνο το οποίο διαχέεται από τον Ήλιο. Αυτός είναι ο λόγος που το ηλιακό φως, όπως ήδη διατυπώσαμε, έχει τεράστια σημασία και είναι ο πλέον σημαντικός παράγων σε κάθε αλχημική διεργασία (εικ. 4).

3. Jābir ibn Hayyān, γνωστός ως Γκέμπερ. Στα δεξιά του, στην κορδέλα, διαβάζουμε: «Ο Θεός και η Φύσις δεν πράπτουν ασκόπως» (μικρογραφία του 15ου αι.).

4. Το ηλιακόν φως υπό την επίδραση του Υδραργύρου των Φιλοσόφων (*Rosarium philosophorum*, 1550).

Πέραν των τεσσάρων στοιχείων, η Επιστήμη της Αλχημίας βασιζόταν και στις τρεις αρχές (εικ. 5), όπως ονόμαζαν το θείον, τον υδράργυρο και το άλας. Οι όροι αυτοί δημιουργούν, ακόμα και σήμερα, μεγάλη σύγχυση, επειδή οι σύγχρονοι επιστήμονες τους μετέφρασαν απλώς από τα λατινικά συγγράμματα Αλχημίας και τους χρησιμοποίησαν, υποθετικά, για να υποδηλώσουν συγκεκριμένες απλές ενώσεις (με υδράργυρο ή θείον) ή έναν καθορισμένο τύπο σύνθετης χημικής ένωσης (κοινό άλας, δηλαδή χλωριούχο νάτριο). Όμως, για τον αλχημιστή, οι όροι αυτοί υποδήλωναν αρχές, δηλαδή έννοιες που αφορούν ορισμένες ιδιότητες της ύλης, τις οποίες μπορούμε να αφαιρέσουμε ή να προσθέσουμε σε αυτήν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Αρχή της μεταμορφώσεως αποτελεί ένα βασικό αξίωμα της Αλχημίας και όχι την κατάληξη της αλχημικής διεργασίας, αλλά το σημείο εκκίνησης. Αρκεί να αφαιρέσουμε από ένα κοινό μέταλλο τις ειδικές του ιδιότητες και να τις αντικαταστήσουμε με τις ιδιότητες του μετάλλου το οποίο θέλουμε να αποκτήσουμε, φερ' επειν του χρυσού. Κατ' αυτόν τον τρόπο τα μέταλλα παύουν να αποτελούν ένα ολοκληρωμένο ολικό υλικό και γίνονται ένα σύγκριμα (εκ του συγκεράννυμι, συγχωνεύω, ανακατεύω, συγκέρασμα) των φυσικών μεταλλικών ιδιοτήτων που θέλουμε να συγκεντρώσουμε. Αυτή η, για την Επιστήμη της Αλχημίας, Συμπαντική Αρχή αποκαλείται «βαφή των μετάλλων».

Η Αρχή «υδράργυρος» υποδηλώνει το ευμάλακτο, το εύτηκτο, μια χαμηλή πίεση ατμών. Μ' αυτόν τον όρο επίσης εννοείται η ύλη, η παθητική, η θηλυκή αρχή της ύλης, σε μια πολύ συνήθη έκφραση της Αλχημίας, όπου κάτω από την

ίδια ονομασία κρύβει πολλές έννοιες, μυστικά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Άλλα ενώ ο υδράργυρος σημαίνει τον παθητικό χαρακτήρα, το θείον υποδηλώνει όλες τις ενεργητικές, τις διαβρωτικές και καταστροφικές ιδιότητες της ύλης. Περιέχει την έννοια της ευκόλου καύσεως και της διαλυτικής ενεργείας, γι' αυτό και περιέχεται σχεδόν σε κάθε συνταγή αλχημιστών, οι οποίοι συνιστούσαν πάντοτε πρωτίστως την διάλυση πριν από την έναρξη κάθε διεργασίας. Εν κατακλείδι, το θείον συμβολίζει την κίνηση, τον τύπο και είναι η ενεργητική ή αρσενική αρχή της ύλης.

Για την Αλχημία λοιπόν, το θείον και ο υδράργυρος αποτελούν δύο υλικά σώματα με ιδιότητες τέτοιες, που αρκεί να συντηχθούν σε μια ορισμένη αναλογία, για να δημιουργήσουν ένα μέταλλο «πολύ πιο αγνό από αυτό που βγάζουν τα ορυχεία», σύμφωνα με μια προσφιλή έκφραση των αλχημιστών, αλλά και συγχρόνως, να παραμένουν δύο αντίθετες ιδιότητες της ύλης. Όσο για το άλας, είναι αυτό το οποίο σήμερα θα ονομάζαμε μία επίδραση -ηλεκτρικής ή ηλεκτροστατικής προελεύσεως ως αποτέλεσμα της μάζας- ή έλξη ηλεκτρομαγνητικής προελεύσεως. Η σύγχρονη Χημεία επιδιώκει αυτό ακριβώς, δηλαδή να μελετήσει την ιδιότητα που έχουν τα απλά σώματα να ενώνονται μεταξύ τους, δημιουργώντας σύνθετα σώματα με στοιχειομετρική αναλογία.

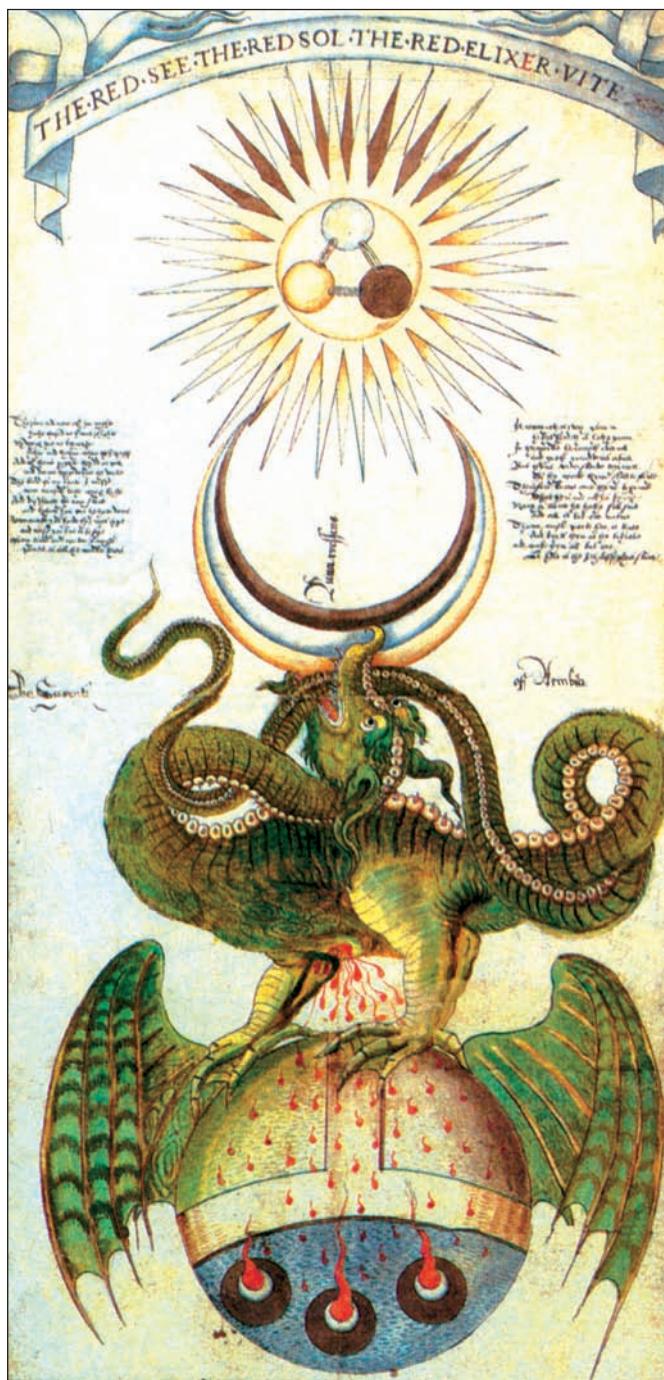
Έτσι, οι αλχημιστές, βασιζόμενοι στα ανωτέρω, δημιουργησαν μια αρχαιότατη θεωρία σχετικά με την γένεση των μετάλλων, τα οποία κατατάσσουν σε δύο εντελώς διαφορετικές κατηγορίες, δηλαδή τα τέλεια ή ευγενή μέταλλα, που είναι ο χρυσός και ο άργυρος (εικ. 6), και τα ατελή ή αγενή μέταλλα, που είναι ο χαλκός, ο σίδηρος, ο κασσίτερος, ο μόλυβδος και ο υδράργυρος. Αυτά τα μέταλλα, αναγνωρίζονται ως ζωντανά όντα, τα οποία έχουν μία κοινή καταγωγή: «την πρωταρχική ύλη» ή «πρώτη αρχή» ή «αρχή μία». Διαφέρουν μόνον ως προς τον τύπο, ή τη μορφή τους, και έχουν επικεφαλής τον χρυσό -την τελειότητα του μεταλλικού βασιλείου- με όλα τα άλλα να βρίσκονται σε κατώτερες βαθμίδες, καταλήγοντας στον σίδηρο, το κατεξοχήν κοινό μέταλλο. Και φυσικά, ως έμβια όντα, καθένα από τα μέταλλα τείνει μακροπρόθεσμα προς την τελειότητα, ακριβώς όπως ο άνθρωπος αναζητά την αλήθεια.

Πέραν αυτών, η Επιστήμη της Αλχημίας έχει ως βασικό της αξίωμα την ενότητα της ύλης με την πλήρη έννοια του όρου, ο οποίος περιλαμβάνει οτιδήποτε υπάρχει στο Σύμπαν, δηλαδή, όχι μόνο στην Γη, αλλά σε ολόκληρο το κοσμικό διάστημα! (εικ. 7)

Η Ύλη έχει την δυνατότητα να πάρει οποιαδήποτε μορφή και ιδιαίτερα την μορφή του πυρός, όπου το πυρ είναι το αλχημικό σύμβολο της ενέργειας. Αυτό το βασικό αξίωμα της Αλχημίας, προερχόμενο από τα βάθη του χρόνου, εμφανίζεται σήμερα ως μία σύνθεση όλων των επιστημών, αλλά και ως συνοπτικό συμπέρασμα, στο οποίο κατέληξαν γενεές επιστημόνων. Διότι γνωρίζουμε σήμερα, όπως ανέπτυξε ο Αϊνστάιν, ότι η ύλη και η ενέργεια αποτελούν δύο εκφράσεις της

αυτής οντότητος, και είναι δυνατόν η μία να μετατραπεί στην άλλη, ενώ ισχύει μία διατύπωση του Κλαούσιους,² ως σύμμιττη όλων των αρχών της θερμοδυναμικής: «το σύνολον της συμπαντικής ενέργειας παραμένει σταθερό».

Κατά τους αλχημιστές, λοιπόν, ουδέποτε υπήρξε η παραμικρή αμφιβολία για το ότι η ύλη έχει μία κοινή αρχή και μονάχα η διάταξη, ή δομικότης, των μορίων που την αποτελούν της δίνει την εκάστοτε μορφή της. Έτσι, με αυτή την γνώση ως αφετηρία, ένας πραγματικά «μυημένος» αλχημιστής, γνήσιος κάτοχος της Ιεράς Τέχνης, μπορούσε, θεωρητικά, να μετα-

5. Συμβολική αναπαράσταση των Τριών Αρχών του Μεγάλου Έργου (χειρόγραφο του Ripley, 16ος αι.).

6. Συμβολική απεικόνιση του χρυσού και του αργύρου, οι οποίοι βλασταίνουν στις δύο πλευρές του αλληγορικού αλχημικού ερμαφροδίτου (Πανδώρα, Hieronymus Roysner, 1580).

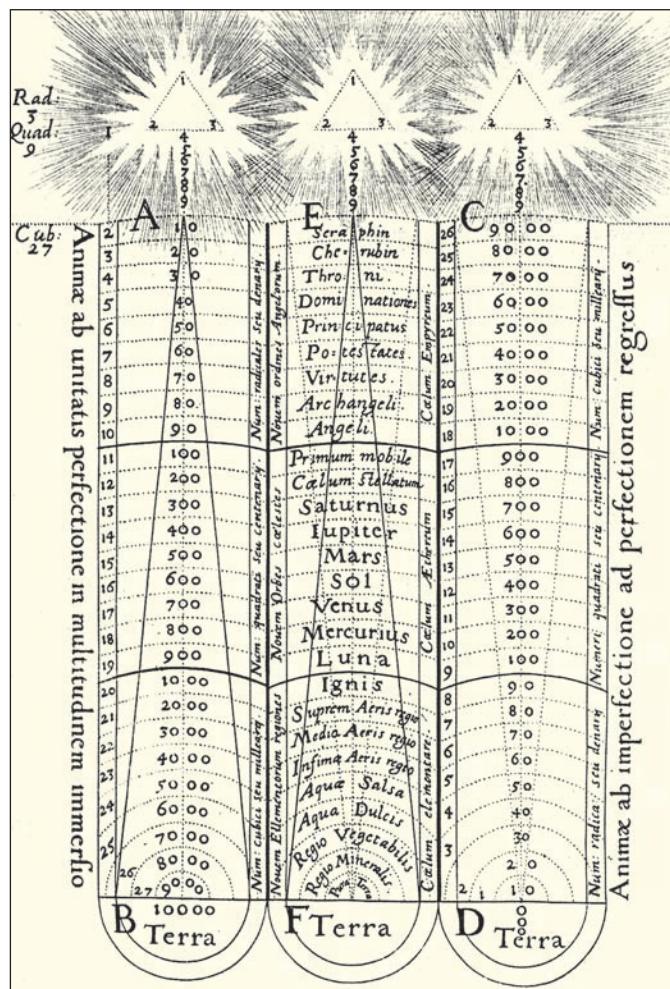
μορφώσει τα πάντα κατά βούλησιν. Και στην εποχή μας óμως, η ενότης της ύλης έχει αποδειχθεί πειραματικά και γνωρίζουμε πως όλα τα σώματα αποτελούνται από μόρια ύλης τα οποία, και αυτά με την σειρά τους, αποτελούνται από άτομα στοιχείων, που κι αυτά στην βάση τους δεν είναι παρά φορτία ηλεκτρικής ενέργειας: το πυρ των αλχημιστών. Τα άτομα, δηλαδή, δεν διαφοροποιούνται από στοιχείο σε στοιχείο, αλλά αποτελούν τις απλούστερες συναθροίσεις ηλεκτρικών, θετικών ή αρνητικών, φορτίων. Πράγματι, ένα άτομο στοιχείου αποτελείται από έναν πυρήνα, γύρω από τον οποίο στρέφονται, σε ελλειπτικές τροχιές, τα ηλεκτρόνια, θυμίζοντας την κίνηση των πλανητών γύρω από τον Ήλιο. Κατά το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα, είχε ήδη αποκαλυφθεί πως ο ίδιος ο πυρήνας του άτομου αποτελείται από πολλά στοιχεία, όπως τα πρωτόνια και τα νετρόνια, ενώ το 1935 ο Γιουκάβα³ σημείωνε την ύπαρξη ενός τρίτου σωματιδίου, το οποίο ανήκε σε ένα είδος άγνωστο μέχρι τότε, το μεσόνιο. Το τρίτο αυτό στοιχείο ήταν αισταθές, και η μάζα του, η οποία στάθηκε δυνατόν να προσδιοριστεί με ακρίβεια, ήταν εκατοντάδες φορές μεγαλύτερη από του ηλεκτρονίου. Είναι ενδιαφέρον ότι οι λεγόμενες κοσμικές ακτίνες περιέχουν ένα μικρό ποσοστό από μεσόνια, όπως και το ότι, προϊόντος του χρόνου, συνέχισε η επιστήμη να ανακαλύπτει, στον πυρήνα του άτομου, και άλλα πιο θεμελιακά σωματίδια όπως τα ποζιτρόνια, τα φωτόνια κ.λπ. Το γεγονός αυτό είναι τόσο ενδιαφέρον, όσο και τα λόγια του Τίτου Λουκρήτιου, όπως τα κατέγραψε προ δύο χιλιετιών στο έργο του *De natura rerum*: «Τα ίδια, μη τεμνόμενα μόρια, απο-

τελούν τον ουρανό, την θάλασσα, τις στεριές, τα ποτάμια, τον Ήλιο, τους καρπούς, τα ζώα και τα δένδρα, αλλά μετακινούνται και αναμειγνύονται μεταξύ τους, με διάφορους τρόπους».

Η φιλοσοφία στα χρόνια της παρακμής και οι ιστορικές μαρτυρίες για την Αλχημία

Αν και οι δύο μεγάλες Σχολές των Επικουρείων και των Στωικών έβγαλαν πολλούς μαθητές και απέκτησαν πολλούς οπαδούς, η φιλοσοφία στην Ελλάδα, την Ρώμη, την Αλεξανδρεία, την Πέργαμο, την Έφεσο και αλλού άρχισε να παρακμάζει. Όσο περνούσαν τα χρόνια και η οικονομική κρίση υπονόμευε τα θεμέλια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, τόσο και η θηική και κοινωνική κρίση εξαπλωνόταν όλο και περισσότερο. Φυσικά, δεν έλειψαν ούτε οι φιλόσοφοι, ούτε οι ρήτορες, ούτε οι ποιητές, οι γραμματικοί, οι ιστορικοί και άλλοι. Όμως, ενώ υπάρχουν πολλά ονόματα που μνημονεύονται στην πνευματική ζωή των προχριστιανικών και πρωτοχριστιανικών χρόνων, ελάχιστα είναι αυτά τα οποία αντιπροσωπεύουν πραγματικές πνευματικές αξίες. Η φιλοσοφία, που είχε ξεκινήσει κάποτε ως μια καθολική επιστήμη, η επιστήμη των επιστημών, είχε καταντήσει φλύαρη μεταφυσική. Οι περισσότεροι φιλόσοφοι, εκτός των Επικουρείων, ασχολούνταν με τον Μυστικισμό και σχεδόν όλοι, Στωικοί, Σκεπτικιστές, Νεοπυθαγόρειοι και Νεοπλατωνικοί,⁴ είχαν καταπιαστεί με την ηθική και τα μετακόσμια προβλήματα. Ακόμα και οι παλαιότερες φιλοσοφικές σχολές, όπως του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, δεν είχαν καμιά ανταπόκριση στο κοινό, τα διδάγματα των φιλοσόφων αυτών δεν είχαν απήχηση σε όσους διψούσαν για μάθηση και δεν επηρέαζαν τους διανοούμενους, πολλοί από τους οποίους έκριναν ότι αυτοί οι φιλόσοφοι δεν δίδαξαν αιώνιες αλήθειες. Εξάλλου, οι οπαδοί των σχολών που ήδη αναφέραμε, όπως και αυτοί των Κυνικών, ήσαν οι περισσότεροι υποκριτές, δοξομανείς, φιλοχρήματοι και μωρολόγοι, φλύαροι δάσκαλοι και πολύ μέτριοι στοχαστές, όπως αποκαλύπτονται μέσα από τις σελίδες των Διαλόγων του Λουκιανού, αλλά και από τα ίδια τους τα έργα. Όταν δηλαδή ο Δίων συνέγραψε μελέτη με τίτλο *Κώμης εγκώμιον*, ο Συνέσιος τον αντέκρουσε με την μελέτη του Φαλάκρας εγκώμιον. Οι πνευματικοί ήγέτες των πρωτοχριστιανικών χρόνων όχι μόνον αναμασούσαν τις παλαιότερες διδασκαλίες, αλλά τις αναθεωρούσαν και τις συμπλήρωναν με κάθε λογής φληναφήματα για την ψυχή και το υπερπέραν, χωρίς να προσθέτουν ούτε μια πρωτότυπη σκέψη.

Στους διαλόγους του Λουκιανού, στα κείμενα του φιλόσοφου Νιγρίνου⁵ και του Αίλιου Αριστείδη, που καταγγέλλουν όλη αυτή την πνευματική παρακμή, βλέπουμε ολοκάθαρα πως η φιλοσοφία πλέον ξέπεφτε σε ένα μείγμα αγυρτείας και αγοραίου μυστικισμού, οι εκπρόσωποι των οποίων, ως δάσκαλοι μεταφυσικής πλέον, με τα κοσμοθεωρητικά τους κηρύγματα, καταντούσαν γελοίοι και επικίνδυνοι. Η παρακμή, οικονομική και ηθική, της αυτοκρατορίας, έφερε την εξαθλίωση και την απόγνωση σε μεγάλα στρώματα των λα-

7. Το αλχημικό σύμπαν κατά τον Robert Fludd (*Philosophia sacra*, Φραγκφούρτη 1626).

ών της λεκάνης της Μεσογείου αλλά και της Μικράς Ασίας, ενώ παράλληλα οι συνεχείς πόλεμοι, οι εμφύλιοι κοινωνικοί σπαραγμοί και η δικτατορία δημιούργησαν και μέσα στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα συναισθήματα ανασφάλειας και αβεβαιότητας. Η κατάσταση αυτή δημιούργησε ευνοϊκούς όρους για να εδραιωθούν τα κηρύγματα των Ορφικών, των ιερέων του Μίθρα, των πιστών του Όσιρη, και άλλων ανατολικών θρησκειών για την μετενσάρκωση, την αθανασία της ψυχής, αλλά και την παράταση της ζωής, έναντι του φόβου του θανάτου. Από μία τέτοια νοοτροπία, των αριστοκρατών κυρίων, το πρόβλημα της τελευτής, ως προέκταση του δόγματος περί αθανασίας της ψυχής ή επαναγέννησης, ή η ίδια η αθανασία του σώματος, καθίσταται αντικείμενο «ερεύνης» των «φιλόσοφων» στα χρόνια της έσχατης παρακμής. Νεοπυθαγόρειοι, Ορφικοί και Νεοπλατωνικοί, αλλά και Αλχημιστές κατακτούν έδαφος με τις θεωρίες τους, με αποτέλεσμα η διανοητική ζωή να ξεπέσει είτε σε μια σκοτεινή και ασυνάρτητη διδασκαλία μυστικισμού είτε στην αποκρυφιστική διδασκαλία του Πλωτίνου. Εν τω μεταξύ, οι εξαθλιωμένες λαϊκές μάζες ζητούσαν κάποιον Σωτήρα και όπως ήταν επόμενο τον βρήκαν. Ο ιουδαϊκός μεσσιανισμός της

Παλαιστίνης, κατάλληλα κηρυττόμενος από τον απόστολο των «Εθνών» Παύλο, βρήκε εύκολα οπαδούς ανάμεσα στα λαϊκά στρώματα και μέσα σε τρεις αιώνες ο «Χριστιανισμός» εδραιώθηκε αρκετά ώστε να αρχίσει να επιβάλλεται στην αυτοκρατορία. Έκτοτε πλέον παύει να ακούγεται και η φωνή των Επικουρείων, αλλά μαζί τους παραμερίζονται και διώκονται και πολλοί Νεοπλατωνικοί και Στωικοί.

Οι Ρωμαίοι εξαρχής ήσαν κατεξοχήν λαός πολεμικός και ενδιαφέρονταν περισσότερο για τις θετικές επιστήμες, τις οποίες εφάρμοζαν στις πρακτικές τους ανάγκες, όπως επί παραδείγματι την οχυρωματική και την οδοποιία. Για τον λόγο αυτό άργησαν να ασχοληθούν με την φιλοσοφία και όταν αυτό έγινε, η άρχουσα τάξη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας διαπίστωσε ότι η φιλοσοφική σχολή, η οποία έδινε θεωρητικά στηρίγματα στις κατακτητικές της επιδιώξεις, ήταν ο Στωικισμός. Μία φιλοσοφία δηλαδή που είχε περάσει ήδη από διάφορες αναθεωρητικές φάσεις και είχε γίνει πια τόσο ευέλικτη ώστε να προσαρμόζεται στις εκάστοτε νέες καταστάσεις. Ένας από τους Στωικούς ο οποίος έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο αυτά τα χρόνια ήταν ο Βόθηος από την Σιδώνα, που πέθανε το 119 π.Χ. Αν και Στωικός, ακολουθώντας το πνεύμα της εποχής του, πλησίασε πολύ το δόγμα της Περιπατητικής Σχολής και κυρίως την ιδέα για την θεότητα, ταυτίζοντάς την μεν με τον αιθέρα, αλλά ξεχωρίζοντάς την από τον κόσμο και τοποθετώντας την πάνω στον ουρανό, μαζί με τους απλανείς αστέρες. Αυτός όμως ο οποίος δημιούργησε έναν νέο σημαντικό σταθμό στην ιστορία του Στωικισμού και έγινε ο ιδρυτής της Μέσης Στοάς, ήταν ο Παναίτιος ο Ρόδιος (180-110 π.Χ.). Από την φυσική φιλοσοφία του Στωικισμού δεν δεχόταν, όπως και ο Βόθηος, την θεωρία της περιοδικής εκπύρωσης, αντικαθιστώντας την με την θεωρία περι αιωνιότητος του κόσμου, και τόνιζε πως η διανοητική ζωή του ανθρώπου είναι συναφής με τους φυσικούς και γεωγραφικούς της όρους, εξάγοντας το συμπέρασμα πως οι εύκρατες ζώνες είναι οι πλέον κατάλληλες για την παραγωγή και την ανάπτυξη μεγάλων στοχαστών. Παράλληλα, ισχυρίζόταν ότι οι πνευματικές ιδιότητες κληρονομούνται. Διάδοχός του με κύρος παρουσιάζεται ο Εκάτων, και αυτός Ρόδιος, τον οποίο αντικαθιστά ο μαθητής του Παναίτιου και συνεχιστής της διδασκαλίας του, Ποσειδώνιος από την Απάμεια (135-51 π.Χ.). Πολυμαθέστατος και πολυγραφότατος, ύστερα από πολλά εκπαιδευτικά ταξίδια στην Αίγυπτο, τη Νουβία, τη νότια Γαλλία και την Ισπανία, εγκαταστάθηκε στην Ρόδο, το 97 π.Χ., όπου άνοιξε Σχολή, στην οποία ευτύχησε να δεχθεί ως μαθητές του δύο φορές τον Πομπήιο, καθώς και τον Κικέρωνα το 78 π.Χ. Προσπάθησε να συμβιβάσει τον Στωικισμό με τον Πλατωνισμό και τον Αριστοτελισμό, σε μια μυστικιστική φιλοσοφία, διαποτισμένη με θεολογικό πνεύμα. Μελετητής των φυσικών φαινομένων, ήταν ο πρώτος που συνεπέρανε πως η περιοδική κίνηση της θάλασσας σε άμπωτη και πλημμυρίδα έχει την αιτία της στην επίδραση της Σελήνης, αλλά παράλληλα πίστευε και στην εν μέρει,

πλανητική εξάρτηση της ανθρώπινης ζωής σύμφωνα με την διδασκαλία της Αστρολογίας. Είναι πολύ πιθανόν να ήταν αλχημιστής, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι παραδεχόταν στην φύση μια ζωική και ζωτική δύναμη (*vis vitalis*), η οποία πηγάζει από τον Ήλιο και με την θερμογόνο πνοή της (πνεύμα) ξεχύνεται σε όλο τον κόσμο. Ο ιερός Αυγουστίνος τον θεώρησε επικίνδυνο αντίπαλο, όπως φαίνεται σε ένα από τα κείμενά του (*De civit. Dei*, V, 2), ίσως διότι ισχυρίζοταν ότι το σύμπαν είναι «ζώνων λογικόν και έμψυχον και νοερόν» (Διογ. Λαέρτ., VII, 142).

Αυτό ακριβώς που πρεσβεύει και ο περίφημος Σμαράγδινος Πίναξ της Ερμητικής Αλχημίας, όπως θα δούμε στην συνέχεια. Ούτως ή άλλως στον Προτρεπτικό του, ορίζει την φιλοσοφία ως γνώση των θεών και ανθρωπίνων πραγμάτων και των αιτίων τους, διδάσκοντας ακόμα ότι ο θεός είναι: «πνεύμα νοερόν και πυρώδες, ουκ έχον μεν μορφήν, μεταβάλλον δε εις ο βούλεται και συνεξομοιούμενον πάσιν».⁶ Και μόνον αυτή του η φράση, για όσους γνωρίζουν, θα τον κατέτασσε μεταξύ αυτών οι οποίοι, διαμέσου των αιώνων, αναζητούσαν την Αρχή Μία. Εν πάσῃ περιπτώσει, αν και εκ πρώτης όψεως η φιλοσοφία του Ποσειδώνιου φαίνεται ενιστική, κατά βάθος είναι δυιστική. Διότι όσο και αν δεν το εξέφρασε ξεκάθαρα στα έργα του, γίνεται αντιληπτό από την μελέτη τους ότι χώριζε τον κόσμο σε υλικό και πνευματικό, δεχόταν την ύπαρξη αμέτρητων ασώματων ψυχών, δαιμόνων και ηρώων και έδινε απόλυτη υπεροχή στον ουράνιο κόσμο. Έτσι, η φιλοσοφία του καταλήγει σε μια θεολογία, ή καλύτερα θεοσοφία, ενώ η διδασκαλία του για τους δαιμόνες εξυπηρέτησε αργότερα τους Πατέρες του χριστιανικού Παυλιανισμού, σε βασικά στοιχεία της διδασκαλίας αυτής, όσον αφορά την θεωρητική θεμελίωση της νέας θρησκείας. Γεγονός το οποίο υποδεικνύουν και οι υπερβολές του ιερού Αυγουστίνου για τον Ποσειδώνιο (*De civit. Dei*, V, 2).

Ένας άλλος Στωικός, που όμως παραμερίστηκε από την ιστορία, είναι ο Βλόσσιος ο Κυμαίος, ο οποίος έζησε και διδάξε στα χρόνια του Τιβέριου Γράκχου, του οποίου υπήρξε για κάποιο διάστημα φίλος και πνευματικός σύμβουλος. Μετά την αποτυχία του αγώνα για αγροτική μεταρρύθμιση και την εξόντωση του ίδιου του Γράκχου το 133 π.Χ., ο Βλόσσιος κατέφυγε, για να σώσει την ζωή του, στην Πέργαμο της Μικράς Ασίας, όπου λίγο αργότερα ξεσπάτη μια μεγάλη επανάσταση των καταπιεζομένων λαϊκών μαζών με επικεφαλής τον Αριστόνικο. Ο Βλόσσιος βρέθηκε κοντά του κι έπαιξε, και εκεί, τον ίδιο ρόλο που είχε παίξει στην Ρώμη. Όμως ούτε αυτή την φορά ήταν τυχερός. Αν και ο Αριστόνικος κέρδισε πολλές μάχες, στο τέλος νικήθηκε από τους Ρωμαίους. Ο Βλόσσιος, ύστερα και από αυτή την αποτυχία, αυτοκτόνησε για να μην αιχμαλωτισθεί, όντας μάρτυρας για μια μεγάλη ιδέα. Έτσι ο Βλόσσιος, μαζί με τον Σφαίρο, ήσαν οι μόνοι ίσως Στωικοί, οι οποίοι έδωσαν στις πολιτειακές διδασκαλίες της φιλοσοφίας του Στωικισμού περιεχόμενο κοινωνικό και ανθρωπιστικό. Όμως η εποχή τους δεν ευνοούσε παρόμοι-

ες μεταρρυθμίσεις, έτσι ώστε κι αυτοί έμειναν μέχρι το τέλος τους ουτοπιστές ονειροπόλοι ευγενών οραμάτων.

Αντίθετα από τον Στωικισμό, τον Πλατωνισμό και τον Αριστοτελισμό, των οποίων οι Σχολές αντιμετώπισαν μεγάλες εσωτερικές κρίσεις καταλήγοντας στην αναθέωρηση και την αλλαγή της αρχικής διδασκαλίας των ιδρυτών τους, ο Επικουρισμός παρέμενε σταθερός στα βασικά του δόγματα. Επηρέασε θετικά ονομαστούς στοχαστές και μεγάλους ποιητές όπως τον Βιργίλιο (Βιργ. Γεωργ., II, 490 και εντεύθεν) και τον Οράτιο (Οράτ. Επ., I, 4, 16) και κατέκτησε τον Λουκρήτιο, ενώ αντιδρούσε, κατά το δυνατόν, στο ρεύμα του αγύρτικου μυστικισμού και αποκρυφισμού, πολεμώντας την δεισιδαιμονία και την θαυματολογία που είχαν συνεπάρει τις λαϊκές μάζες. Ο Επικουρισμός, στον διανοητικό ξεπεσμό του 1ου αιώνα, προσπαθεί να αφυπνίσει τον κόσμο, ο οποίος συνωστιζόταν σε πλήθη που έτρεχαν πίσω από κάθε λογής μάγους-αγύρτες και τσαρλατάνους-θαυματοποιούς. Πριν από τον μεγάλο Ρωμαίο υλιστή φιλόσοφο Λουκρήτιο, την φιλοσοφία του Επικουρου διεδώσαν στην Ρώμη ο Φαΐδρος από την Μακεδονία, ο οποίος έγραψε «περί Θεών», και ο Φιλόδημος από τα Γάδαρα, του οποίου τα συγγράμματα διαβάζονταν πολύ στην Ρώμη. Ο επικούρειος αυτός φιλόσοφος, ο οποίος ήταν δάσκαλος του Λουκρήτιου, ήταν ένας πολυμαθέστατος εγκυκλοπαιδιστής που έγραψε πλήθος έργων πάνω στην θρησκεία, την λογική, την ρητορική, την οικονομία και την ιστορία της φιλοσοφίας. Ιδιαιτέρως στο σύγγραμμά του «περί σημείων και ενδείξεων» αναπύσσει την επαγγεική μέθοδο και την εμπειρική θεωρία της γνώσης, στρεφόμενος κατά της δογματικής λογικής των Στωικών και του αγνωστικισμού των μυστικιστών. Λίγο μετά τον Φιλόδημο, δίδαξε ο μαθητής του, Τίτος Λουκρήτιος Κάρος, ο οποίος γεννήθηκε το 99 π.Χ. και πέθανε στα μέσα του 1ου αιώνα. Γνωρίζουμε ελάχιστα για την ζωή του, διότι ο Χριστιανισμός με την επικράτησή του κατέστρεψε κάθε τι που σχετίζοταν με την ζωή και το έργο αυτού του μεγάλου στοχαστού. Έχει διασωθεί, όμως, το έμμετρο φιλοσοφικό του έργο *De rerum natura*, στο οποίο διατυπώνει τις βασικές αρχές της διδασκαλίας του Επικουρου. Κατά βάσιν, ο Λουκρήτιος ασπάζεται τις ατομικές αντιλήψεις του αρχαίου υλισμού, εκείνες δηλαδή οι οποίες αναγνώριζαν ως βάση της ύλης το άτομο και οι οποίες θεμελιώθηκαν από τον Λεύκιππο και τον Δημόκριτο και συνεχίστη-

8. Ο Διοσκουρίδης από αραβικό χειρόγραφο του 9ου αι.

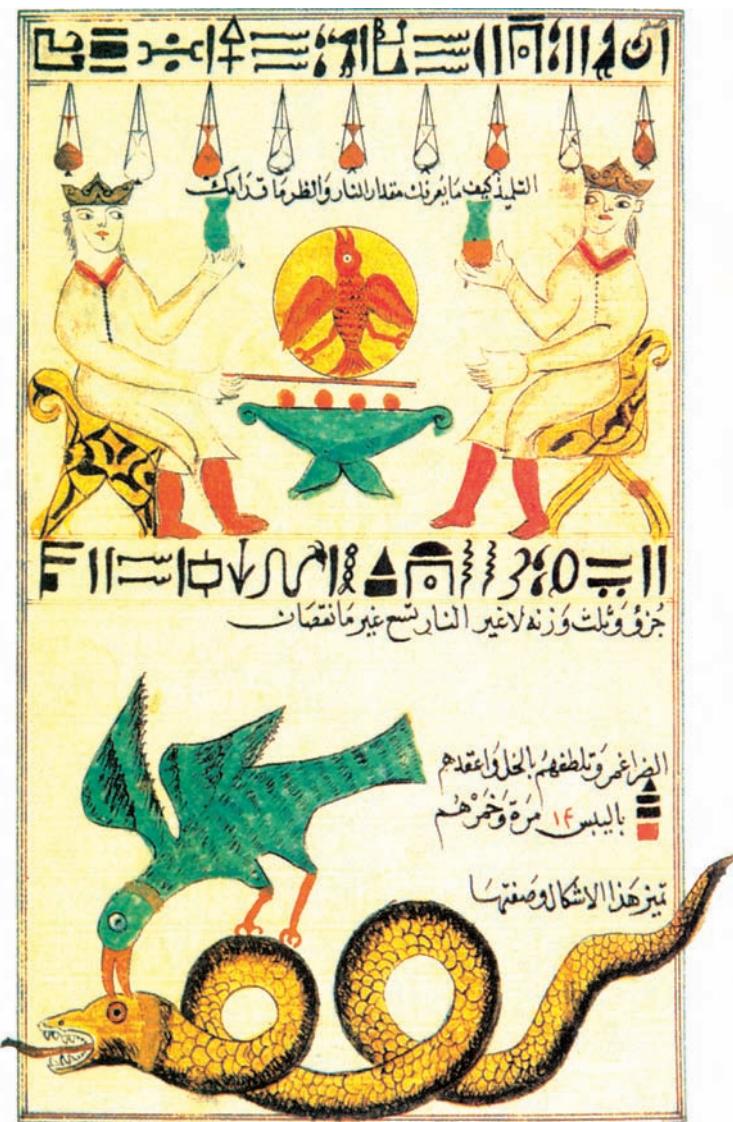
καν από τον Επίκουρο. Το έμμετρο σύγγραμμά του είναι η πλέον ολοκληρωμένη και συστηματική ανάλυση της αρχαίας θεωρίας για τα άτομα, επειδή από τα κείμενα του Λεύκιππου και του Δημόκριτου διεσώθησαν μόνον αποσπάσματα, ενώ από την κληρονομιά του Επίκουρου μόνον τρεις επιστολές και μερικά αποφθέγματα.

Ο Λουκρήτιος, ως πρώτη θέση του έργου του, διακηρύσσει ότι τίποτα δεν μπορεί να προκύψει από το τίποτα, διά της θεϊκής θελήσεως, ενώ εκφράζει μια πρώτη εικασία για την αιωνιότητα της ύλης: τίποτα δεν περιστρέφεται στο τίποτα. Υποστηρίζει έτσι ότι στον κόσμο δεν γίνεται ποτέ ολοκληρωτική καταστροφή, συντελείται μόνο η διάλυση των συνθέτων σωμάτων στα στοιχεία από τα οποία αποτελούνται, δηλαδή στα άτομα που είναι αόρατα γιατί είναι πολύ μικρά. Διδάσκει εν συνεχείᾳ ότι υπάρχουν μόνο σώματα και κενό διάστημα, διότι το πορώδες των σωμάτων και η διαφορά του ειδικού βάρους τους, πιστοποιούν την ύπαρξη του κενού. Το υπόλοιπο είναι είτε ιδιότητες (conjecta) των σωμάτων είτε φαινόμενα (eventa) αυτών. Οι ιδιότητες των σωμάτων υφίστανται αντικειμενικά, όχι αυτές καθ' αυτές, αλλά στα σώματα. Έχουν δε τέτοια μορφή ώστε δεν μπορούμε, με κανέναν τρόπο, να τις αποσπάσουμε από τα σώματα, όπως επί παραδείγματι το βάρος από την πέτρα, την θερμότητα από την φωτιά, την υγρασία από το νερό κ.ά. Ο χρόνος επίσης είναι ιδιότητα της φύσεως. Χρόνος, αυτός καθ' εαυτόν, έξω από την κίνηση των σωμάτων και την ηρεμία τους, δεν υπάρχει. Ο Λουκρήτιος δεν χρησιμοποίησε τον ελληνικό όρο «άτομο» αλλά τον αντικατέστησε με τις εκφράσεις: «πρωταρχικό στοιχείο των πραγμάτων», «πρωταρχικά σώματα», «γονικά σώματα», «σπόροι», καθώς και τους όρους «στοιχεία» και «σωματίδια». Ολόκληρη, λοιπόν, η φύση αποτελείται από δύο πράγματα: τα σώματα και το κενό, μέσα στο οποίο αυτά βρίσκονται και κινούνται με διάφορους τρόπους. Αν και όλα τα πράγματα, όλα τα φυσικά φαινόμενα, είναι μεταβλητά και μεταβατικά, τα «πρωταρχικά σώματα» που τα αποτελούν είναι αιώνια και ακατάλιπτα. Είναι αδιαίρετα, κατέχουν πυκνότητα και βάρος, είναι τόσο μικρά ώστε είναι απρόσιτα στην όραση, είναι ομοιογενή στην μάζα τους και αδιαπέραστα, διαφέρουν δε στο σχήμα και στο μέγεθος, την θέση τους και την ποσότητα. Τα «πρωταρχικά σώματα» δεν έχουν φως, οσμή, γεύση και ήχο, και δεν είναι ούτε ψυχρά ούτε θερμά, δεν έχουν απαλότητα, ούτε ευλυγισία ούτε απορροφητικότητα, ούτε άλλες ιδιότητες. Όλες αυτές οι ιδιότητες υπάρχουν μόνο στα σύνθετα σώματα και εξαρτώνται από την μορφή των ατόμων που τα αποτελούν, καθώς και από την ποσότητα και την διάταξή τους. Αν η θέση των ατόμων και ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους μεταβάλλεται, τότε αλλάζουν και οι ιδιότητες των πραγμάτων. Δεν είναι δε δυνατό να γίνουν κάθε λογής συνδυασμοί ατόμων, διότι υφίσταται σαφώς καθορισμένη νομοτέλεια στους συνδυασμούς.

Ο Λουκρήτιος στο ποίημά του (*De rerum natura* I, 54-61, «παράδοσις αρχαία») έγραφε, ως αλχημιστής, τα παρακάτω:

Για την υπέρτατη τ' ουρανού και των θεών ουσία
Θ' αρχίσω να σου μιλώ και τις πρώτες των όντων αρχές
Θα σου ἔγγήσω.
Που απ' αυτές η φύση μπορεί όλα να τα δημιουργεί,
Ν' αυξάνει και να τρέφει
Και σαν ποτέ φθαρεί τα ίδια πάλι να γεννήσει.
Αυτά εμείς, έγγάντας την ουσία τους, ύλη τα ονομάζουμε,
Και σώματα γεννητικά και σπέρματα των όντων
Και τα ίδια αυτά τα νιώθουμε σαν τα «άτομα»,
Γιατί απ' εκείνα όλα υπάρχουν.

Στην διδασκαλία του Λουκρήτιου προβάλλει η διαλεκτική εικασία ότι η κίνηση είναι αδιάσπιστα ενωμένη με την ύλη, είναι αυτοκίνηση της ύλης και συντελείται χωρίς καμία επέμβαση των θεών. Και συνεχίζοντας τις παραδόσεις του αρχαίου υλισμού, ο Λουκρήτιος απεδείκνυε την γενική, αιωνία μεταβολή της φύσεως, βεβαιώνοντας ότι γίνεται μια αδιάκοπη ανακατάταξη και καταστροφή των κόσμων, αιώνια ανανέωση της φύσεως, η οποία συντελείται με την γέννηση με-

9. Σελίδα αραβικού αλχημιστικού χειρογράφου (17ος αι.).

ρικών φαινομένων και τον θάνατο άλλων. Τα άτομα, στην ακατάπαιαστη κίνησή τους μέσα στην αιωνιότητα, έρχονται μεταξύ τους σε απειράριθμους συνδυασμούς, από τους οποίους δημιουργούνται όλα τα φυσικά φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα στο άπειρο Σύμπαν. Η γη, όπως και όλοι οι άλλοι κόσμοι, γεννήθηκε από τους συνδυασμούς των ατόμων και με την σειρά τους όλα στην γη βρίσκονται στην διαδικασία της διαρκούς μεταβολής και εξέλιξης (έτσι τα μέταλλα γεννώνται μέσα στην γη και σταδιακά μεταβάλλονται από αγενή σε ευγενή, ενώ ο αλχημιστής απλώς επιταχύνει με την τέχνη του όλη αυτή την φυσική διαδικασία).

Στο ποίημά του, ο Λουκρήτιος διδάσκει ότι η ζωή προήλθε από την ανόργανη φύση με την αυτογένεση, κατευθείαν από τα «πρωταρχικά στοιχεία». Κάποτε η νεαρά γη γέννησε οργανισμούς σε καθορισμένη τάξη: πρώτα εμφανίσθηκαν τα φυτά, έπειτα τα ζώα και μετά οι άνθρωποι. Όμως, στην σύγχρονη εποχή, που η γη πλέον γέρασε, δεν εμφανίζονται με την αυτογένεση παρά μόνο ασήμαντα ζώα. Θεωρία την οποία επαναλαμβάνει, περί το έτος 200, ο Επικούρειος Διογένης στην μεγάλη επιγραφή της πόλεως Οινοάνδας της Λυκίας: «Βρεφώδους ... εξέβαινον τα φύλα του ανθρώπου (προδηλοί) ο παρών λόγος εκ δε της γης βρεφώδους τόδε τι της ισχύος εόν τη φύσει» (Απ. 9). Μία θεωρία με την οποία πειραματίζονταν ανέκαθεν οι αλχημιστές για την εργαστηριακή δημιουργία του Homoculus.

Στο πρόσωπο του Λουκρήτιου η αρχαία Ρώμη ανέδειξε τον πλέον επιφανή υλιστή, αλχημιστή και αθεϊστή φιλόσοφο, γνήσιο τέκνο του Ελληνικού Πνεύματος και συνεχιστή των μεγάλων Προσωκρατικών φιλοσόφων, που συγκέντρωσε πάνω του την μανιώδη πολεμική της χριστιανικής εκκλησίας, επί αιώνες. Η ρωμαϊκή εκκλησία καλλιέργησε την άποψη ότι η φιλοσοφία του Επίκουρου είναι δήθεν ανήθικη διδασκαλία, ενώ τον Λουκρήτιο τον χαρακτίρισε τρελό. Για πολλούς αιώνες η μεσαιωνική φεουδαρχική εξουσία της Ευρώπης κράτησε στην λησμονία το μεγάλο σύγγραμμα του Λουκρήτιου, στο οποίο όμως βασίστηκαν κυρίως οι Δυτικοί αλχημιστές του μεσαίωνα, μέχρι τον 9ο αιώνα, οπότε έχουν πλέον στην διάθεσή τους μεταφράσεις αραβικών χειρογράφων, τα οποία είναι και αυτά μεταφράσεις αρχαιοελληνικών αλχημιστικών πραγματειών. Το έργο του Λουκρήτιου εκδόθηκε επίσημα μόλις το 1473.

Από τους γνωστούς ιστορικούς Έλληνες συγγραφείς, κανένας δεν κάνει την παραμικρή μνεία στην Αλχημία, στα προχριστιανικά χρόνια. Αυτό που μπορεί να θεωρηθεί ως ο αρχαιότερος υπαινιγμός είναι μια φράση του Ιατρού και αλχημιστή Διοσκουρίδη (εικ. 8): «Ἐνιοὶ δε ιστορούσι καὶ καθεαυτήν εν τοῖς μετάλλοις ευρίσκεσθαι την υδράργυρος» (Διοσκουρίδης, V, σελ. 110, στους παπύρους της Λυόν απαντούν κατά σειρά αλχημικές συνταγές και διάφορα αποσπάσματα από τον Διοσκουρίδη). Η φράση μπορεί να ερμηνευθεί και ως ότι ο υδράργυρος είναι συστατικό των μετάλλων. Αναφέρονται ακόμα και χωρία του Πλίνιου του Πρεσβύτερου

(Φυσική Ιστορία, βιβλίο 33,4), στα οποία υπήρχε μέθοδος παρασκευής χρυσού από σανδαράχη (κιννάβαρι). Συγκεκριμένα ο Καλιγούλας πυράκτωσε μεγάλη ποσότητα σανδαράχης για εξαγωγή χρυσού, πράγμα το οποίο κατόρθωσε, αλλά η ποσότης χρυσού την οποία παρήγαγε με αυτόν τον τρόπο ήταν ελάχιστη και δεν κάλυπτε ούτε τις δαπάνες της όλης διεργασίας. Την ίδια χρονική περίοδο βρίσκουμε κάποια πιο σαφή έκφραση στον Μανίλιο, συγγραφέα ενός αστρολογικού ποιήματος, στο τέταρτο μέρος του οποίου αναπτύσσει τα έργα του πυρός: «την αναζήτηση των κρυμμένων ή θαμμένων θησαυρών, την πυράκτωση των μεταλλευτικών φλεβών, την τέχνη της δίπλωσης της ύλης με ασφαλή μέθοδο, και των χρυσών και αργυρών αντικειμένων απόκτησιν». Η δίπλωση (διπλασιασμός) του χρυσού και του αργύρου ήταν γνωστή από τον 1ο αιώνα, όπως αποδεικνύουν οι πάπυροι της Λυόν.

Ακόμα, σε απόσπασμα κειμένου του Νεοπλατωνικού Ιάμβλιχου η μαγεία φαίνεται να συνδυάζεται με την αλχημική τέχνη της κατασκευής κάποιων πολύτιμων λίθων και με την ανάμειξη των φυτικών χυμών (*De mysteriis*, V, 27 – ή θεουργική τέχνη συμπλέκει πολλές φορές λίθους). Τα αλχημικά χειρόγραφα της Λυόν αποδίδουν στον Ιάμβλιχο δύο μεθόδους μετουσίωσης (χειρόγραφο 2327, φύλλα 266 και 267), ενώ ήδη έχει αναφερθεί ο Γαληνός (*Αρχαιολογία και Τέχνες* 106 (2008), σ. 10). Είναι ήδη από αιώνες μια εποχή άνευ ηρώων και η Θεία και Ιερά Τέχνη φαίνεται ως να πνέει τα λοίσθια, και η άλυσσος, την οποία από αιώνες δημιουργούσαν μυούμενοι μαθηταί και μυημένοι διδάσκαλοι, δείχνει να έχει λεπτύνει υπερβολικά!

Η Αλχημία ως μη εξελισσόμενη επιστήμη

Αν και το θέμα μας είναι η ελληνική Αλχημία, από την απώτερη αρχαιότητα μέχρι σήμερα, δεν πρέπει να παραλείψουμε την σύγκρισή της, με την μορφή με την οποία εμφανίζεται και σε άλλα μέρη του κόσμου. Δεν αναφερόμεθα στην ευρωπαϊκή Αλχημία του μεσαίων ούτε στην αραβική (εικ. 9), οι οποίες σαφώς προέρχονται από την φιλοσοφική σκέψη του Θαλή, του Ηράκλειτου, του Δημοκρίτου και τόσων άλλων, με προεξάρχοντα τον Αριστοτέλη, αλλά για την Αλχημία, όπως εμφανίζεται με πλήρη αναλογία των διαφόρων τύπων και των αρχών που τους διέπουν σε πανασιατική κλίμακα, από την Περσία μέχρι και την Κίνα, αλλά ακόμα και στην Κεντρική και Νότια Αμερική. Ο μελετητής διαπιστώνει, με απλή σύγκριση των αλχημικών κειμένων και συμβόλων, ότι υπάρχει ανέκαθεν απόλυτη ομοιογένεια στην Θεία και Ιερά Τέχνη, η οποία προκαλεί τουλάχιστον έκπληξη. Έτοις η κινεζική Αλχημία, παρόλο που είναι πολύ πιο πρακτική, είναι φανερό ότι προέρχεται από τον ίδιο αρχικό τύπο επιστήμης, από το ίδιο αρχικό κείμενο, θα μπορούσαμε να πούμε, με την ευρωπαϊκή και αραβική Αλχημία, η οποία μοιάζει με ένα τεράστιο δένδρο, που οι κλάδοι του με τους καρπούς τους, εμφανίζονται ακόμα και στο εκ διαμέτρου αντίθετο σημείο

της γήινης σφαίρας, ενώ οι ρίζες του τρέφονται από μία και μοναδική πηγή, αυτή της προϊστορικής Ελλάδος.

Κατά την εποχή δηλαδή, που ο κάθε πολιτισμός νόμιζε πως ήταν μόνος στον επίπεδο και κυκλικό κόσμο του, φαίνεται ότι αυθόρμητα και ταυτόχρονα γεννήθηκε η μυστηριώδης γνώση της πρώτης αρχής ή μίας αρχής, της οποίας η προέλευση δεν έχει ακόμα καθορισθεί. Με μια πρώτη ματιά, υφίστανται κάποιες διαφορές στις βασικές αρχές αυτής της επιστήμης, που αναπτύχθηκαν σε τόπους απομακρυσμένους μεταξύ τους. Μία βαθύτερη μελέτη δείχνει ότι αυτές είναι εντελώς επιφανειακές και ότι οι απανταχού τύποι της Αλχημίας είναι απολύτως συγγενείς μεταξύ τους, δηλώνοντας ότι η Θεία και Ιερά αυτή Τέχνη και Επιστήμη είναι μία και προέρχεται από ένα μοναδικό σημείο του χώρου και του χρόνου.

Εάν στον κόσμο μας γεννιούνται και εν συνεχεία καταστρέφονται οι εκάστοτε πολιτισμοί, είναι πολύ πιθανόν, πράγμα για το οποίο άλλωστε συνηγορεί σχεδόν όλη η αρχαιοελληνική γραμματεία, να έχουν προηγηθεί από εμάς και άλλοι ανώτεροι πολιτισμοί. Ένας τέτοιος κόσμος μπορεί να αφανίστηκε από τον Κατακλυσμό, όμως είναι δυνατόν μερικοί αφορισμοί και συμπεράσματα των επιστημονικών γνώσεών τους να διαιωνίστηκαν. Ίσως οι Ίνκας (σελ. 32 εδώ), οι Κινέζοι, οι Αιγύπτιοι, οι Έλληνες, να χρησιμοποίησαν τα πρακτικά συμπεράσματα επιστημών, τις οποίες δεν καταλάβαιναν απολύτως, αλλά τις δέχτηκαν μέσα από την παράδοσή τους, ενδεδυμένες κάποτε με πέπλα μυστικισμού ή θρησκείας. Μία από αυτές τις δοξασίες, η πλέον γνωστή μαζί με την Αστρολογία και την Υψηλή Τέχνη της Μαγείας, είναι η Αλχημία. Θεία και Ιερά επιστήμη, που μεταδίδεται μέσα στους αιώνες, χωρίς όμως να εξελίσσεται, και την οποία συναντάμε, σε παρεμφερείς μορφές, πέραν του ελλαδικού χώρου, σχεδόν σε όλο τον πλανήτη.

Πράγματι, στον τομέα της Αλχημίας ποτέ δεν έχει προστεθεί κάποια καινούρια ανακάλυψη. Αυτές οι υποτιθέμενες τυχαίες ανακαλύψεις πάνω στην Χημεία, κατόπιν αλχημικών πειραμάτων, είναι προϊόντα αποτυχημένων προσπαθειών απλών «φυσητών», όπως αποκαλούσαν ειρωνικά οι μυημένοι αλχημιστές αυτούς οι οποίοι προσπαθούσαν τυχοδιωκτικά και χωρίς ιδιαίτερες γνώσεις να δημιουργήσουν χρυσό, μέσω διαφόρων πειραμάτων. Ημιμαθείς πειραματιστές που αντλούσαν τις γνώσεις τους από βιβλία περί Αλχημίας, τα οποία, από την εποχή του Βυζαντίου, αφθονούσαν.

Όμως η Αλχημία δεν διδάσκεται όπως και δεν εξελίσσεται. Απλά μεταδίδεται! Ο «μυημένος» που έχει δεχθεί την γνώση από τον «διδάσκαλο» αποπειράται να πραγματώσει το «Μεγάλο Έργο», δηλαδή την δημιουργία της φιλοσοφικής λίθου, η οποία μετατρέπει τα κοινά μέταλλα σε χρυσό. Το γεγονός πως η Αλχημία δεν εξελίχθηκε μέσα στους αιώνες, δείχνει ακριβώς την αξιοπιστία της ως γνώσης και εφαρμογής της Πρώτης ή Μίας Αρχής, που ως μόνη και αυθεντική δεν μεταβάλλεται ούτε και μπορεί να αλλοιωθεί στο παραμήκρο η μέθοδος δημιουργίας της, διότι όλα είναι μοναδικά στοι-

χεία της αρχέγονης Αλήθειας, δηλαδή αυτού τουύτου του Δημιουργού Θεού. Οι σύγχρονες πειραματικές επιστήμες αυτοαναιρούνται κάθε φορά που μια θεαματική ανακάλυψη κάποιων από τους θιασώτες τους τις προωθεί και τις εμπλουτίζει με καινούρια στοιχεία.

Αντίθετα, η Αλχημία ποτέ δεν επέδειξε πρόοδο χάρις στην ευφυία κάποιου από τους εργάτες της, αλλά εάν παρουσιαζόταν τέτοιο ενδεχόμενο, στην πορεία της επιτεύξεως του «Μεγάλου Έργου», ο αλχημιστής καθιστούσε σκοτεινό το ύφος των γραπτών του και, οχυρωμένος πίσω από μεγάλη επιφυλακτικότητα, φαίνεται πολλές φορές να διακατέχεται από έντονο δέος: αυτό που του δημιουργούσε η επιτυχία της εργασίας του, όταν διαπίστωνε πως μπορούσε πράγματι να μεταστοιχειώσει ευτελή μέταλλα σε χρυσό, αλλά και να καταστήσει εαυτόν αθάνατο, επιτεύγματα τα οποία δεν τον εντυπωσίαζαν πλέον, γιατί είχε φθάσει στην αποκάλυψη της ίδιας της ουσίας του.

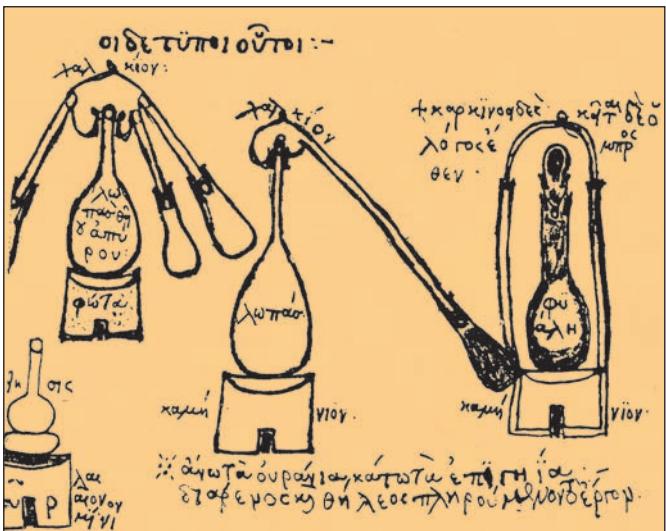
Παρ' όλη την «στασιμότητά» της, η Αλχημία είχε πάντοτε έναν μεγάλο αριθμό μυημένων, πράγμα που δείχνει και την

10. Σύμβολο Μασονικής Στοάς του 18ου αι., διαμορφωμένο από αλχημικά στοιχεία (1754).

αξία των επιδιώξεών της. Άλλωστε ο εσωτερισμός, ο οποίος ανέκαθεν την περιέβαλλε, γοήτευε τους οπαδούς των επαναστατικών θεωριών που έβρισκαν σ' αυτόν ένα καταφύγιο. Παράλληλα όμως, επέτρεψε την πρόσμιξη πολλών δευτερευόντων θεμάτων και απόψεων, οι οποίες έφθαναν μέχρι και την διαστρέβλωση των βασικών σκοπών της Ιεράς Τέχνης, προκαλώντας έτσι τον φόβο και εξ αυτού την οργή του κατεστημένου και της εξουσίας. Οι θλιβερές συνέπειες αυτής της παρανόησης φάνηκαν κυρίως στον μεσαίωνα, όπου ο αλχημιστής πολλές φορές θεωρήθηκε εκτός νόμου ως μάγος ή αποκρυφιστής ή εν γένει ένας καταραμένος άνθρωπος που τον καθοδηγούσε ο διάβολος για να εργάζεται το κακό. Από την άλλη πλευρά βρίσκουμε τον τίτλο της Αλχημίας να άρχει σε κόλπους μυστικών εταιρειών, φορέων επαναστατικών ιδεών, οι οποίες την καπηλεύονταν, εμφανίζοντας την Ιερά και Θεία Τέχνη με τα σύμβολά της, ως κινούσα δύναμη των αναρχικών σκοπών τους (εικ. 10). Έτσι η Αλχημία έφτασε, τον 17ο αιώνα, να είναι και σύμβολο της αθεΐας και του κακού, και εάν επέζησε μέχρι τις ημέρες μας, το οφείλει στην στέρεη, μία και μοναδική βάση της. Αυτή δηλαδή, σύμφωνα με την οποία η Αλχημία επεδίωξε, ανέκαθεν, πρωτίστως την κατανόηση της ιδιαίτερης ζωής των υλικών στοιχείων και την αποκρυπτογράφηση του συμπαντικού νόμου που συνδέει την ύλη με την θεία κοσμογονική τάξη.

Είναι δηλαδή η Αλχημία ένα «αυθεντικό μυστήριο», ως φιλοσοφία η οποία αντλεί την δύναμή της από την τέλεια γνώση της φύσεως. Αντιλαμβανόμενοι άλλωστε, από αυτή την οπτική γωνία, την θεία τέχνη του Ηράκλειτου και του Αναξαγόρα, οι αλχημιστές των πρωτοχριστιανικών αιώνων και εν συνεχείᾳ του μεσαίωνα, πίστευαν πως ήταν θεμιτή η κατασκευή χρυσού από αγενή μέταλλα, εφόσον εργάζονταν σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούν στην φύση. Αυτή η άποψη δεν προσέκρουε στις κατεστημένες ιδέες της χριστιανικής εποχής, όπου όλη η φύσης είχε πλαστεί από τον Θεό. Επομένως, το να επανασυστήσει κανείς τις φυσικές συνθήκες, σε εργαστηριακή κλίμακα, σημαίνει ότι επαναλαμβάνει τις πρωταρχικές συνθήκες της δημιουργίας του κόσμου, βρίσκεται δηλαδή πολύ κοντά στην μίμηση του Χριστού, που ήδη εξ αρχής κήρυπτε ο Θωμάς ο Κέμπης.⁸ Έτσι ο αλχημιστής επιτελούσε, κατ' αρχάς, ένα θεάρεστο έργο, το οποίο έφερε εις αίσιον πέρας ακολουθώντας αφενός τις οδηγίες του «διδασκάλου» του και αφετέρου τις επιταγές του «Δημιουργού» του. Άλλωστε σήμερα, τόσο τα συμπεράσματα της Πυρηνικής Φυσικής, όσο και αυτά της Μοριακής Βιολογίας, μας έχουν αποδείξει πως η μεταστοιχείωση είναι εφικτή και πως η ενότητα της ύλης δεν είναι μύθος, αλλά σύγχρονη επιστημονική αλήθεια. Είναι γνωστό, επί παραδείγματι, πως οι κοσμικές ακτίνες προσκρούοντας στην ατμόσφαιρα και στην γήινη επιφάνεια, δημιουργούν αδιάκοπα διάφορα στοιχεία ραδιενεργά και μη, μεταβάλλοντας ιδιαίτερα το κοινό άζωτο (N14) σε κοινό άνθρακα (C12) ή σε ραδιενεργό άνθρακα με παραγωγή πρωτονίων και τριτονίων.

11. Αλχημιστικά σύνεργα από αρχαιοελληνικό χειρόγραφο.

Στην πραγματικότητα, η Αλχημία μιμείται την φυσική διαδικασία, η οποία διέπει το κάθε τι στην γη, με μία και μόνη διαφορά, επιταχύνει αυτή την διαδικασία χλιάδες φορές, χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο καταλύτη. Όλοι οι αρχαίοι Έλληνες αλχημιστές επιμένουν σ' αυτό το σημείο. Ο Ζώσιμος Πανοπολίτης, τον 5ο αιώνα, όσον αφορά την μεταστοιχείωση των μετάλλων γράφει: «Αυτό που πραγματοποιεί η φωτιά τεχνητά, το κατορθώνει ο Ήλιος με την βοήθεια της θείας φύσεως. Ο μέγας Ερμής λέγει ότι ο Ήλιος επιτελεί τα πάντα και επίσης προτρέπει παντού να εκθέσεις στον Ήλιο και να διαλύσεις τον ατμό στον Ήλιο ... Η κατάλληλη εποχή για το Μεγάλο Έργο είναι το καλοκαίρι, επειδή τότε ο Ήλιος ευνοεί αυτές τις εργασίες».

Ο αλχημιστής Βλεμμύδης⁹ παράλληλα είναι πιο σαφής γράφοντας: «Σπάσε το αυγό (την φιάλη με τον μακρύ λαιμό, μέσα στην οποία ο αλχημιστής έβαζε τα υλικά πριν από την αντίδραση) και ρίξε μέσα στο αστημένιο υγρό τα τρία μέρη της σπασμένης φιάλης (εικ. 11). Να εκθέσεις όλα αυτά στις ακτίνες του ουρανού επτά φορές και να βγάλεις το ένα από το όλο. Αν το ζεσταμένο υλικό έχει κόκκινο χρώμα, αυτό σημαίνει πως το μυστικό μείγμα δεν έχει γίνει. Πάρε το κατακάθι και αφού το πασπαλίσεις με πυρίτιδα, άφησε τον Ήλιο να δουλέψει και διάλεξε τις πρωινές ακτίνες».

Υπάρχει πληθώρα τέτοιων «επεξηγηματικών» κειμένων στα αλχημικά έργα και τα πιο αινιγματικά από αυτά χρησιμοποιούν τον όρο «φως» μόνο με την έννοια της ακτινοβολίας, και τον όρο «ηλιακός» για να υποδηλώσουν συμβολικά μια συμπαντική δύναμη, η οποία μπορεί, πολύ απλά, να είναι αυτή τούτη η κοσμική ενέργεια, όπως την ονομάζουμε σήμερα. Εν πάσῃ περιπτώσει, πίσω από τα αινιγματικά κείμενα που έχουν διασωθεί, μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι διαφαίνονται, καθαρά, οι τρεις μεγάλοι σκοποί της Αλχημίας, ή κατά τους αρχαίους Έλληνες «Θείας και Ιεράς Τέχνης»:

A. Να εισχωρήσει ο «μυημένος» αλχημιστής στην ουσία

της ύλης και να την φέρει σε κατάσταση τελειότητας. Σε αυτό αποβλέπει η αναζήτηση της «φιλοσοφικής λίθου», η οποία μετατρέπει τα κοινά μέταλλα σε χρυσό και άργυρο, δηλαδή τα τελειοποιεί.

B. Να γνωρίσει σχεδόν την αθανασία, επιμηκύνοντας κατά πολλούς αιώνες την ανθρώπινη ζωή του, με την πανάκεια ή το ελιξήριο που μπορεί να κατασκευάσει στο εργαστήριό του.

G. Σε έναν πολύ προχωρημένο βαθμό μυήσεως, ο αλχημιστής επιδιώκει πλέον να κατακτήσει την απόλυτη ευτυχία, ταυτοποιώντας εαυτόν με την ψυχή του Κόσμου και το Συμπαντικό Πνεύμα.

Ένα από τα χαρακτηριστικά του αλχημικού χρυσού των Ίνκας είναι η επιφανειακή του υφή, η οποία είναι αποτέλεσμα ενός ιδιαίτερου τρόπου κατεργασίας μετάλλων, που παραμένει άγνωστος σε εμάς σήμερα, τον ξαναβρίσκουμε όμως και στα χρυσά αντικείμενα των Ετρούσκων.

Όλοι οι αρχαίοι αλχημιστές συμφωνούν πως ο Ερμής ο Τρισμέγιστος είναι εφευρέτης όλων των χρήσιμων τεχνών και πως εκείνος αποκάλυψε την «Ιερά Τέχνη». Οι ερμητικές παραδόσεις αναφέρουν ακόμα πως μέσα στον τάφο του Ερμού του Τρισμεγίστου βρισκόταν ένα τεράστιο σμαράγδι όπου ήταν χαραγμένο το νόημα του κόσμου, το μυστήριο της προέλευσής του και ο τρόπος πραγμάτωσης εκείνου που οι αλχημιστές του μεσαίων απεκάλεσαν το «Μέγα Έργο». Το κείμενο αυτό είναι γνωστό στην αλχημική φιλολογία με το όνομα «Ο Σμαράγδινος Πίναξ». Είναι ένα τυπικό παράδειγμα για το πώς η σκέψη των αλχημιστών φιλοσόφων μπορεί να αποκαλυφθεί μόνον ολίγον κατ' ολίγον, προοδευτικά, στην ανθρώπινη διάνοια και του πώς ο αμύητος πρέπει να εξοικειώνεται με την γνώση και τα έργα των μεγάλων διδασκάλων, μόνον ύστερα από βαθιά μελέτη και μακρόχρονο διαλογισμό. Κατόπιν αυτού μόνο γίνεται ικανός να ανακαλύψει την βαθύτερη φύση της Θείας Επιστήμης και να ακολουθήσει την δική του πορεία στην αναζήτηση του υπερτάπου έργου και της προσωπικής του τελείωσης. Τα κείμενα των αιθεντικών μυημάνων δεν είναι ποτέ αυτό που δείχνουν εκ πρώτης όψεως, κι εκείνος που θα τα πάρει κατά γράμμα, δεν καταλαβαίνει τίποτε ή, στην καλύτερη περίπτωση, νομίζει πως διαβάζει παραμύθια, ίσως και φαντασιώσεις ενός δύστυχου τρελού.

Πραγματικά, η Αλχημική Γραφή, οποιαδήποτε γλώσσα και αν χρησιμοποιεί, ξεπερνά τον αμύητο. Σε κάθε λέξη, σε κάθε γράμμα, σε κάθε σύμβολο, περιέχει ένα μυστήριο, το οποίο όταν γίνει γνωστό, αποκαλύπτει το βαθύτερο μυστικό νόημα της αλχημικής γνώσης κι ανυψώνει τον αλχημιστή σε έναν ανώτερο κόσμο. Για την προστασία αυτού του κόσμου από τους ημιμαθείς, οι αλχημιστές χρησιμοποίησαν αναρίθμητες μεθόδους ώστε να καλύψουν τα γραφόμενά τους και να τα καταστήσουν ακατανόητα στις χυδαίες διάνοιες. Βάσει μιας τέτοιας μεθόδου, έχει δημιουργηθεί το λιτό, σχετικά, κείμενο του «Σμαράγδινου Πίνακος», στο οποίο θα αναφερθούμε λεπτομερώς σε επόμενο άρθρο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Αποτελεί ιστορικό γεγονός ότι πάρα πολλοί εκ των ηρώων της αρχαίας Ελλάδος ήσαν ασυνήθιστα μακρόβιοι. Έτσι, για τον πρώτο βασιλέα της Σικουνός Αιγιαλέα, γιο του Ωκεανού και της Τηθύος, διαβάζουμε στο λεξικό του Σουίδα πως εβασίλεψε «έτη εννεακόσια ογδοήκοντα εν». Ο Αιγαίτης, βασιλεύς της Κολχίδος και πατέρας της Μήδειας, η οποία σαφώς αναφέρεται ότι εγνώριζε την Θεία Τέχνη της αποκαταστάσεως πλήρους νεότητος, φαίνεται ότι καλύπτει με την ιστορική του παρουσία πάνω από τέσσερις γενεές, δηλαδή περίπου 140 έτη, όπως και ο Αλκίνοος, ο βασιλεύς των Φαιάκων. Ο Ναύπλιος, γιος του Ποσειδώνος και της θυγατέρας του Δαναού, Αμυμώνης, έχει καλύψει ήδη με την ιστορική του παρουσία χρονικό διάστημα περίπου 180 ετών, όταν οι γιοι του αναχωρούν για τον Τρωικό πόλεμο. Ο περίφημος μάντης Μόψος, γιος του Απόλλωνος και της Χλωρίδος, Λαπίθης ο οποίος συμμετείχε στην Κενταυρομαχία, λαμβάνει επίσης μέρος στο κυνήγι του Καλυδωνίου Κάπρου, στην Αργοναυτική εκστρατεία και στον Τρωικό πόλεμο, για να ανταγωνιστεί μετά το τέλος του, στην μαντεία, τον Κάλχα. Και αυτός καλύπτει χρονικό διάστημα τουλάχιστον 200 ετών, αναγκάζοντας, λόγω μακροβιότητος, όπως και ο Ναύπλιος, τους νοησιαρχικούς πλέον Έλληνες της κλασικής εποχής να υποθέσουν ότι οι αρχαιότεροι τους συγγραφείς ταύτιζαν συνονόματους ήρωες διαφόρων εποχών. Όμως, για τον Ηρακλή, ο οποίος είχε πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ζωής από τους άλλους ήρωες (τόσο ώστε πολλοί, προκειμένου να το καλύψουν, θεώρησαν ότι υπήρξαν όχι δύο αλλά τρεις ημίθεοι με το ίδιο όνομα), πέραν των κειμένων των αρχαίων Ελλήνων ιστορικών, σώζεται και μαρμάρινη ενεπίγραφη στήλη στο Γύθειο, εντοιχισμένη στην νότια πλευρά της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου. Είναι δημόσια στήλη, γραμμένη περί τον 1ο αιώνα, αφιερωμένη από τους Εφόρους του Γυθείου στους ευεργέτες της πόλεως, Πεδουκαίας Μαρυλλίνας και του αδελφού της, Αμηνδίου του Δαμοκράτους, και χρονολογεί το γεγονός της αφιερώσεως με την φράσιν: «ΛΘ από Διοσκούρων ΜΑ αφ' Ηρακλέους», δηλαδή 39 γενεές (1.300 έτη) από την εποχή κατά την οποία ζούσαν οι Διόσκουροι και 41 γενεές (1.365 έτη) από την εποχή που ζούσε ο Ηρακλής. Αυτό σημαίνει ότι κατά την Αργοναυτική εκστρατεία, ο Ηρακλής ήταν μεν σε πλήρη ακμή, τουλάχιστον 65 χρόνια μεγαλύτερος από τους Αργοναύτες, τους οποίους είναι λογικό να υποθέσουμε ήδη ώριμους άνδρες, εφόσον ελάχιστοι επέζησαν για να λάβουν μέρος στον Τρωικό πόλεμο, περίπου 50 χρόνια μετά. Άλλα και ο σύγχρονος του Ηρακλέους, πρώτος βασιλεύς της Αρκαδίας, Λυκάων, καλύπτει ιστορικά πάνω από πέντε γενεές, δηλαδή περίπου 180 έτη, όπως φαίνεται από τον παρατιθέμενο πίνακα:

Η διαδοχή των ηγετών της Αθήνας και της Αρκαδίας, κατά τον Απολλόδωρο και τον Παυσανία, και η χρονολόγηση των Λυκαίων και των Παναθηναίων, σύμφωνα με το Πάριο Μάρμαρο.

Απολλόδωρος	Παυσανίας	Πάριο μάρμαρο	Αγώνες
Κέκρωψ ιούς της Γῆς	Λυκάων		Λύκαια
Κραναός	Νύκτιμος		
Αμφικτύον	Αρκάς		
Εριχθόνιος	Άζανας	Αθήναια	Αθήναια
Πανδίων	Κλείτορας		Επιπτάφιοι Άζανα
Ερεχθέας			
Κέκρωψ ή Πανδίων	Λυκάων*	1398-1294 π.Χ.	Λύκαια
Αιγέας	Νύκτιμος		
Θησέας	Αρκάς	1259 Παναθήναια	Παναθήναια
	Άζανας		
	Κλείτορας		Επιπτάφιοι Άζανα

* Η διαδοχή των Αρκάδων σημειώνεται δύο φορές προκειμένου να γίνει ο συγχρονισμός του Λυκάωνα και με τους δύο Κέρκοπες.

Παρόμοια και ο Θησεύς, είναι γνωστό ιστορικά πλέον ότι κατέλαβε τα ανάκτορα της Κνωσού, ηγούμενος των Αχαιών, περί το 1400 π.Χ., κατά τον χρονογράφο Κλείδημο (Πλούτ. Θησεύς, 19). Όμως ο Ήρωας, κατά τον Πλούταρχο, αλλά και άλλες μεταγενέστερες πηγές, σε ώριμη ηλικία πλέον, απήγαγε την Ωραία Ελένη, περί το 1200 π.Χ., όταν ακόμα αυτή ήτο δωδεκαετής. Επομένως ο Θησεύς ζούσε σε πλήρη ακμή και δραστηριότητα τουλά-

χιστον επί δύο αιώνες. Θα μπορούσε λοιπόν πράγματι η σύγχρονή τους Μήδεια, η οποία και αυτή δραστηριοποιείται επί 200 περίπου έτη, να είχε και ομοτέχνους που να ασκούσαν επιλεκτικά για τους ήρωες και βασιλείς την Θεία Τέχνη της μεταμορφώσεως.

² Rudolf Clausius (1822-1888), Γερμανός φυσικός.

³ Χιντέκι Γιουκάβα (Yukawa) (1907-1981), Ιάπων φυσικός, Νόμπελ 1949.

⁴ Ιδρυτής του Νεοπλατωνισμού μνημονεύεται ο Αμμώνιος Σακκάς, ο οποίος άνοιξε σχολή στην Αλεξανδρεία διδάσκοντας τις Πλατωνικές θεωρίες. Δεν έγραψε τίποτα και πέθανε το 242. Μαθητές του ήσαν ο Οριγένης (όχι ο θεολόγος) και ο Κάσσιος Λογγίνος, συνεχιστής τους ο περίφημος Πλωτίνος, από την Λυκόπολη Αιγύπτου (204-269).

⁵ Niger, Ρωμαίος αλχημιστής του 1ου αι.

⁶ Σταβ., Εκλ., I, 1, 29.

⁷ Homoculus, «ανθρωπάριο», εργαστηριακό δημιούργημα ανθρωποειδούς.

⁸ Θωμάς ο Κέμπης (Th. Hoemerken), γεν. περί το 1380 στην Ρενανία.

⁹ Βλεμμύδης Νικηφόρος, γεν. 1197 στην Κωνσταντινούπολη, θεολόγος και φιλόσοφος από τους αξιολογότερους του Βυζαντίου.

The Greek Alchemists in the Roman Era and Titus Lucretius Carus

The years from Paulus Aemilius to Pompeius were for Hellenism a dark period of bondage. Soon, however, the Greek philosophy and art managed to impose civilization on Rome and increasingly more Romans started seeking schools or teachers in Greece for their education (Cicero, Brutus, Caesar). During the same years Athens and the rest of Greece were absent from the field of letters, with a few exceptions (Plutarch, Dexippus, Polyaenos), as opposed to Asia Minor, Egypt, Syria and Persia where men of letters, historians and scientists flourished (Dionysios of Alikarnassos, Appian, Pausanias, Strabo etc.). In the new intellectual center of the then known world, Alexandria, the sciences were cultivated and among them Alchemy, a natural science with its own theories and doctrines, aiming at the rational interpretation of matter and the verification of universal cosmogony.

The Romans, a warlike people par excellence, were primarily influenced by Stoicism. Posidonios, the greatest polymath of his age, tried to combine Stoicism with Platonism and Aristotelism and to create a mystic philosophy, imbued with theology. In all probability he was also an alchemist, given that he admitted the existence of a vital force, emanating from the Sun and surging its thermogenic spirit all over the world. Epicurianism also exercised its positive influence on famous thinkers and great poets (Virgil, Horace) and conquered Titus Lucretius Carus who adopted the atomic conceptions of ancient materialism. He declared that *de nihil nihilum* (=nothing can come of nothing), while he puts forward a first conjecture on the eternity of matter: nothing involves around nothing. Lucretius was the most illustrious materialist, alchemist and atheist philosopher of Rome.